

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2 นำเสนอผลการทบทวนวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องจำแนกเป็น 5 ประเด็นหลัก ดังนี้
 แนวคิดการรู้สารสนเทศ
 การรู้สารสนเทศกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 มาตรฐานการรู้สารสนเทศของนักเรียน
 การส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนจากผลการวิจัย

แนวคิดการรู้สารสนเทศ

การรู้สารสนเทศเป็นสมรรถนะหลักประการหนึ่งของผู้เรียนซึ่งคณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา โดยคณะทำงานวางแผนจัดทำกรอบสมรรถนะหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของ คณะอนุกรรมการการจัดการเรียนการสอน คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา. (2561: 7-8) ได้กำหนดรวมไว้เป็นสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล (Media, information and digital literacy) โดยเป็นหนึ่งในสิบสมรรถนะหลักของผู้เรียนโดยจัดอยู่ในกลุ่มการพัฒนาคนไทย สามารถสูง ซึ่งมีสองสมรรถนะหลัก คือ ทักษะการคิดขั้นสูงและนวัตกรรม และ การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล และปรากฏในมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ.2561 (สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา, 2561) ซึ่งกำหนดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา สร้างคนไทย 4.0 ที่เป็นคนดี มี คุณธรรม ยึดค่านิยมร่วมของสังคม เป็นฐานในการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3 ด้าน ได้แก่ ผู้เรียนรู้ ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม และพลเมืองที่เข้มแข็ง

การรู้สารสนเทศมีความสำคัญ และถือเป็นสมรรถนะหลักของบุคคลในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมี ข้อมูล ข่าวสาร หรือสารสนเทศ เป็นหัวใจสำคัญและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นพลังขับเคลื่อน หรือปัจจัย หลักที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนในสังคม ทั้งสังคมโลกและสังคมไทย เป็นเหตุ ปัจจัย ที่ก่อให้เกิด ผลกระทบต่อบุคคลและองค์การทั้งทางบวกและทางลบ ในประเทศพัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา เนเธอร์แลนด์ ฟินแลนด์ ออสเตรเลีย สาธารณรัฐสิงคโปร์ การรู้สารสนเทศได้รับความสำคัญ ในระดับชาติอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน มีความตื่นตัวในเรื่องการรู้สารสนเทศอย่างกว้างขวางใน ระดับสากล โดยเฉพาะในวงการศึกษาทุกระดับตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงการศึกษาระดับอุดม ศึกษา รวมถึงการรู้สารสนเทศของประชาชนด้วย

คำว่า การรู้สารสนเทศ ครอบคลุมการกำหนดงานและความต้องการสารสนเทศ การรู้และ เข้าถึงแหล่งสารสนเทศ การใช้เครื่องมือค้นสารสนเทศ การวิเคราะห์ ประเมิน และเลือกสารสนเทศที่ ต้องการ การรวบรวมจัดระบบสารสนเทศ การใช้สารสนเทศผลิตและนำเสนอผลงานได้อย่างสร้างสรรค์

และการมีจริยธรรม เคารพกฎหมายและมีความรับผิดชอบต่อสังคมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศ คำว่า การรู้สารสนเทศแปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า information literacy เนื่องจากยังไม่ศัพท์บัญญัติ จึงแปลเป็นภาษาไทยแตกต่างกัน ในวงการบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์นิยมแปลว่า การรู้สารสนเทศ ในวงการอื่นๆ แปลเป็นภาษาไทยหลากหลาย เช่น การรู้เท่าทันสารสนเทศ ความรอบรู้เรื่องสารสนเทศ ความสามารถด้านสารสนเทศ เป็นต้น และมีการใช้คำว่า การรู้สารสนเทศ ร่วมกับทักษะที่เกี่ยวข้องกับสื่อ และดิจิทัล หรือเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เช่น การรู้ดิจิทัล และการรู้สารสนเทศ (digital and information literacy) การรู้เท่าทันสื่อและการรู้สารสนเทศ (media and information literacy) หรือสลับคำ เช่น information and media literacy; information and digital literacy และในภาษาไทยนอกจากจะแปลโดยใช้ศัพท์ที่หลากหลายแล้วยังพบว่ามีการใช้ในความหมายปะปนกัน เช่น ใช้คำ media literacy ในความหมายครอบคลุม ทั้ง information literacy และ digital literacy เป็นต้น

การรู้สารสนเทศกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การรู้สารสนเทศเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของกระบวนการศึกษาทั้งในระดับพื้นฐานและระดับสูง ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย คำหรือแนวคิดการรู้สารสนเทศได้มีการอธิบายกันอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในบริบทของการศึกษาทุกระดับ การรู้สารสนเทศมีความจำเป็นต่อการพัฒนานักเรียน การเรียนการสอน การพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการสร้างสังคมสารสนเทศและสังคมความรู้ การรู้สารสนเทศมีความสำคัญทั้งต่อการศึกษาและการดำรงชีวิต ในด้านการศึกษา การรู้สารสนเทศบูรณาการความรู้ ความสามารถและทักษะหลายด้าน รวมทั้งความรู้ ความสามารถหรือทักษะแบบดั้งเดิม คือการอ่านออกเขียนได้ (traditional literacy) การรู้คอมพิวเตอร์ขั้นพื้นฐาน (computer literacy) การคำนวณ (numerical literacy) การรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) การรู้เรื่องเครือข่าย (network literacy) การรู้เรื่องทัศนภาพ (visual literacy) การรู้วัฒนธรรม (cultural literacy) และการสอนเรื่องห้องสมุด (library instruction)

จากการวิเคราะห์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) พบแนวคิดและทักษะย่อยของการรู้สารสนเทศในทุกมิติ แม้ไม่ได้ปรากฏคำนี้โดยตรง แต่ปรากฏในด้านสมรรถนะของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ รวมทั้งตัวชี้วัดซึ่งระบุสิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้ และคุณลักษณะของผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น ปรากฏในมาตรฐานการเรียนรู้ใน 8 กลุ่มสาระโดยปรากฏคำว่า การใฝ่เรียนรู้ การอ่าน การแสวงหาความรู้ การค้นหา การสืบเสาะหาความรู้ การสืบค้นข้อมูล การนำเสนอข้อมูล การเขียน การเขียนเรียงความ ย่อความ การเขียนรายงาน ข้อมูลสารสนเทศและรายงานการศึกษาค้นคว้า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสืบค้นข้อมูลความรู้ การใช้กระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ การแก้ปัญหาการคิด วิเคราะห์ มีวิจารณญาณ

การสื่อสารทางภาษา การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นอย่างมีประสิทธิภาพ การสรุป การนำเสนอ การพูด การเขียน การใช้สารสนเทศ การเชื่อมโยงความรู้ต่าง ๆ การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์อย่างมีคุณธรรม (Sacchanand, 2015)

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553) ตระหนักถึงความสำคัญของการยกระดับการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพมาตรฐานเทียบเท่าสากล เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะเป็นพลโลก มีศักยภาพทัดเทียมกับนานาชาติ เป็นเยาวชนไทยรุ่นใหม่ เป็นผู้ที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการ สามารถสื่อสารได้สองภาษา ล้ำหน้าทางความคิด สามารถผลิตงานได้อย่างสร้างสรรค์ และมีจิตร่วมรับผิดชอบในสังคมโลก การจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมาตรฐานสากล สอดคล้องกับปฏิญญาว่าด้วยการจัดการศึกษาของยูเนสโก โดยในศตวรรษที่ 21 ทุกประเทศได้มีการพัฒนาและใช้หลักสูตรการศึกษาที่มีเป้าหมายให้ผู้เรียนได้ Learn to know, Learn to be, Learn to do เพื่อให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในฐานะพลเมืองของชาติและ Learn to live together เพื่อสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในฐานะพลโลก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553: 1) แนวทางการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมาตรฐานสากลมีสาระสากลในลักษณะของการบูรณาการทักษะการแสวงหาความรู้ การค้นคว้าหาความรู้ การใช้ข้อมูลจากการค้นคว้า การคิด วิเคราะห์ วิจัย การสังเคราะห์และการประเมินค่า การสื่อสาร นำเสนอ เผยแพร่ การเขียนความเรียงเชิงวิชาการ การสร้างสรรค์โครงการ การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสำคัญของการรู้สารสนเทศ

มาตรฐานการรู้สารสนเทศของนักเรียน

องค์การและสถาบันที่เกี่ยวข้องหลายแห่งทั้งในระดับชาติ โดยเฉพาะประเทศที่มีความก้าวหน้าและการพัฒนาทางการศึกษาและองค์การหรือสถาบันระดับสากล ได้กำหนดมาตรฐานการรู้สารสนเทศสำหรับประชาชนโดยรวม และสำหรับนักเรียน นักศึกษา ระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงนักศึกษาระดับอุดมศึกษา

ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน **สหรัฐอเมริกา** ได้จัดทำมาตรฐานการรู้สารสนเทศสำหรับการเรียนรู้ของนักเรียน (Information Literacy Standards for Student Learning) เมื่อ ค.ศ.1998 โดยสมาคมห้องสมุดโรงเรียนอเมริกัน (American Association of School Libraries - AASL) และสมาคมการสื่อสารและเทคโนโลยีการศึกษา (Association of Educational Communications and Technology - AECT) สมาคมห้องสมุดโรงเรียนอเมริกันได้จัดทำมาตรฐานสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (*Standards for the 21st Century Learner*) ประกอบด้วยมาตรฐาน 9 ข้อ ตัวชี้วัด 89 รายการ ครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการรู้สารสนเทศ มี มาตรฐาน 3 ข้อ ตัวชี้วัด 13 รายการ ด้านการเรียนรู้ด้วยตนเองมีมาตรฐาน 3 ข้อ ตัวชี้วัด 7 ข้อ และด้านความรับผิดชอบต่อสังคม มีมาตรฐาน 3 ข้อ และตัวชี้วัด 9 ข้อ ซึ่งครอบคลุมประเด็นเรื่องการรู้สารสนเทศด้วย รัฐ โรงเรียนมหาวิทยาลัย และสถาบัน

ท้องถิ่นหลายแห่งในสหรัฐอเมริกาได้พัฒนามาตรฐานการรู้สารสนเทศของแต่ละแห่งเป็นการเฉพาะ เช่น สมาคมสื่อการศึกษาแห่งมลรัฐนิวเจอร์ซีย์ (Educational Media Association New Jersey) ได้พัฒนา มาตรฐานการรู้สารสนเทศของนักเรียนและมาตรฐานเนื้อหาหลักสูตรแกน (Information literacy Standards for Student Learning and the New Jersey Core Curriculum Content Standards) (ค.ศ.1999) แบ่งเป็นมาตรฐาน 9 ระดับ

รูปแบบที่ได้รับความนิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายในสหรัฐอเมริกาและนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา คือ *ตัวแบบการแก้ปัญหาสารสนเทศ 6 ประการ (Big-Six Information Problem-Solving)* หรือเรียกย่อ ๆ ว่าบิกซิกส์ “Big-Six Model - Big6” พัฒนาโดย ไอเซ็นเบิร์กและเบอร์โควิทซ์ (Eisenberg & Berkowitz) เมื่อ ค.ศ. 1988 ซึ่งมีผู้นิยมนำไปประยุกต์ใน หลักสูตรการรู้สารสนเทศของประเทศต่างๆ รูปแบบบิกซิกส์ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ 6 ขั้นตอน ในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างที่ต้องใช้สารสนเทศ เช่น การทำรายงาน การตัดสินใจ ซึ่งมีผู้นิยมนำไปประยุกต์ในหลักสูตรการรู้สารสนเทศของประเทศต่างๆ

ภาพที่ 2.1 Big 6

<https://vgulibguide.wordpress.com/info-literacy-skills/big6-model/>

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดงาน เมื่อนักเรียนได้รับมอบหมายงานแล้วสามารถระบุได้ชัดเจนว่า คำถามอะไรที่ต้องหาคำตอบและสารสนเทศใดที่ต้องใช้ในการตอบคำถามนั้น

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดกลยุทธ์การแสวงหาสารสนเทศ สืบค้นแหล่งสารสนเทศที่หลากหลาย และตัดสินใจเลือกแหล่งสารสนเทศที่ดีที่สุด

ขั้นตอนที่ 3 การระบุแหล่งและการเข้าถึง ใช้กลยุทธ์การค้นหา หรือโปรแกรมการค้นหาที่เหมาะสมในการเข้าถึงแหล่งสารสนเทศแต่ละประเภทและรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 4 การใช้สารสนเทศ อ่าน ฟัง สัมผัส ประเมินคุณค่าแหล่งสารสนเทศและสารสนเทศที่ได้รับ และดึงสารสนเทศที่เกี่ยวข้องโดยการบันทึกและ อ้างอิง แหล่งที่มา

ขั้นตอนที่ 5 การสังเคราะห์ เป็นการ วิเคราะห์ สังเคราะห์ เชื่อมโยงสารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศที่หลากหลายเพื่อนำเสนอเป็นงานเขียนใหม่ของตนเองในรูปแบบใหม่ ความรู้ใหม่

ขั้นตอนที่ 6 การประเมิน ประเมินผลลัพธ์(ประสิทธิภาพ) และกระบวนการ (ประสิทธิผล) ของการนำสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา

ออสเตรเลีย มีการจัดทำ Statement on Information Literacy โดย สมาคมห้องสมุดและสารสนเทศออสเตรเลีย และสมาคมห้องสมุดโรงเรียนออสเตรเลีย (Australian Library and Information Association – ALIA & Australian School Library Association –ASLA) นำเสนอวัตถุประสงค์ หลักการ สารสำคัญในการดำเนินการพัฒนาชุมชนผู้รู้สารสนเทศในบริบทของโรงเรียน

สาธารณรัฐสิงคโปร์ มุ่งมั่นการพัฒนาสู่การเป็นชาติแห่งการเรียนรู้ กระทรวงศึกษาธิการ สาธารณรัฐสิงคโปร์ ตระหนักถึงความสำคัญของการรู้สารสนเทศและได้พัฒนาเป็นโครงการการรู้สารสนเทศระดับชาติ (The National Information Literacy Programme -NILP) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนักของสาธารณชนต่อในเรื่องการรู้สารสนเทศในบริบทสังคมสารสนเทศที่ซับซ้อนและกระตุ้นให้ประชาชนสิงคโปร์ ดำเนินแนวปฏิบัติที่ดีในเรื่องการรู้สารสนเทศ โครงการนี้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ ตุลาคม ค.ศ.2013 เรียกว่า S.U.R.E. (Source.- Understand. - Research. - Evaluate.) ค.ศ. 2015 ได้ดำเนินการโครงการ “Super S.U.R.E. Show” ประกอบด้วยชุดกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนสิงคโปร์ในเรื่องความสำคัญของการรู้สารสนเทศ ครู นักเรียน ได้รับการฝึกอบรมการรู้สารสนเทศ การวิจัยและการใช้ทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ของหอสมุดแห่งชาติสิงคโปร์ (Ministry of Information and Communication, 2019)

โดยสรุป มาตรฐานและตัวแบบการรู้สารสนเทศโดยทั่วไปมีความคล้ายคลึงกัน เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงแหล่งสารสนเทศ การใช้เครื่องมือค้นหาสารสนเทศ การวิเคราะห์ประเมิน และเลือกสารสนเทศที่ต้องการ การรวบรวมจัดระบบสารสนเทศ การใช้สารสนเทศผลิตและนำเสนอผลงานได้อย่างสร้างสรรค์ และการมีจริยธรรม เคารพกฎหมายและมีความรับผิดชอบต่อสังคมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศ การกำหนดมาตรฐานการรู้สารสนเทศในแต่ละประเทศและการสอนการรู้สารสนเทศในแต่ละประเทศจำเป็นต้องให้มีความเหมาะสมกับบริบททางสังคม การศึกษาและวัฒนธรรม (Dorner & Gorman, 2006; Moore, 2006; Catts & Lau, 2008)

ส่วนประเทศไทยยังไม่มี การประกาศใช้มาตรฐานและตัวชี้วัดการรู้สารสนเทศของนักเรียนไทย โดยองค์กรทางวิชาชีพ แต่ได้มีความพยายามค้นคว้าวิจัยพัฒนามาตรฐานและตัวชี้วัดการรู้สารสนเทศของนักเรียนไทย โดยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ผลการวิจัยมาตรฐานการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนไทยของชุดิมา สัจจันันท์ (2554 ข) ประกอบด้วยมาตรฐาน 6 ด้านหรือ “6รู้” (Six Know Model) ครอบคลุมการตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของสารสนเทศในการเรียนรู้และการดำรงชีวิต_ความสามารถเข้าถึงแหล่งสารสนเทศ รู้วิธีและใช้เครื่องมือค้นหาสารสนเทศ วิเคราะห์ ประเมิน และเลือกสารสนเทศที่ต้องการ รวบรวม จัดระบบ สังเคราะห์ และใช้สารสนเทศ นำสารสนเทศที่ได้ไปสร้างความรู้และผลิตงานอย่างสร้างสรรค์ มีจริยธรรม เคารพกฎหมาย และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศ มาตรฐานการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนไทยที่พัฒนาขึ้นมีประเด็นหลักตอบสนองและส่งเสริมวิสัยทัศน์ หลักการ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2550 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ซึ่งกำหนดวิสัยทัศน์โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยการพัฒนาตัวชี้วัดการรู้สารสนเทศของนักเรียนไทยโดยชุดิมา สัจจันันท์ และกาญจนา ใจกว้าง (2555) ใช้เป็นกรอบการศึกษาและพัฒนาสมรรถนะการรู้สารสนเทศของนักเรียนไทย ตัวชี้วัดการรู้สารสนเทศของนักเรียนไทย ครอบคลุมรายการตามประเด็นมาตรฐานการรู้สารสนเทศและมีตัวชี้วัดจำแนกตามระดับการศึกษา ได้แก่ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

การส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนจากผลการวิจัย

การรู้สารสนเทศเป็นหัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ การขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้จะสัมฤทธิ์ผลไม่ได้หากขาดการให้ความสำคัญเรื่องการรู้สารสนเทศ เพื่อสร้างผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ มีสมรรถนะสารสนเทศ เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการดำรงชีวิต รู้จักคิด วิเคราะห์และก้าวทันการเปลี่ยนแปลง รัฐและสถานศึกษาทุกระดับ ครู บรรณารักษ์และผู้เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศและสร้างผู้เรียนให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ โดยเริ่มดำเนินการปูพื้นฐานตั้งแต่การศึกษาระดับต้นและต่อเนื่องจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีบทบาทสำคัญ นับตั้งแต่ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูบรรณารักษ์ การส่งเสริมการรู้สารสนเทศมีการดำเนินการโดยการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศและผ่านการบริการและกิจกรรมห้องสมุด

1. การเรียนการสอนและกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศ

1.1 การส่งเสริมการรู้สารสนเทศผ่านการจัดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

โดยผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหาร และครูผู้สอน จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการการรู้สารสนเทศในหลักสูตรและรายวิชาต่างๆ (จันทวรรณ อັถถวิบูลย์กุล, 2551, ชุตติมา สัจจามันท์, 2554ก; สุดใจ บุชบงค์, 2550; ไอลดา อรุณศรี, สมาน ลอยฟ้า และชลภัสส์ วงษ์ประเสริฐ, 2557) การสอนการรู้สารสนเทศสอดแทรกในแผนการสอนทั้งสองกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยจัดทำหลักสูตรการสอนการรู้สารสนเทศให้เป็นสาระหนึ่งของกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ (จันทวรรณ อັถถวิบูลย์กุล, 2551) กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี นำเสนอเป็น 1 รายวิชา 1 หน่วยกิต 40 ชั่วโมงต่อปีการศึกษา เนื้อหา 4 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ สิ่งที่ต้องรู้ ช่วยกันประเมินข้อมูลที่ได้ นี่คือผลงานของฉัน และความภูมิใจของฉัน (อารยา ดอกกรัษณ์ แวตตา เตชาทวิวรรณ และเทอดศักดิ์ ไม้เท้าทอง, 2555) รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งข้อมูลเป็นหลัก เพื่อเสริมสร้างความสามารถด้านสารสนเทศของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ศิริพร ทวีชาติ, 2545) การวางแผนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูผู้สอนกับครูบรรณารักษ์ ใช้เทคนิคการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับการศึกษา และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยกำหนดให้มีการวัดสมรรถนะการรู้สารสนเทศเป็นส่วนหนึ่งของการประเมิน (ชุตติมา สัจจามันท์, 2554 ก) มีการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างการรู้สารสนเทศของนักเรียน โดยอาชญญา รัตนอุบล และคณะ (2549) เสนอแนวคิดหลักการ NET คือ Networking, Edutainment, และ Tailor-made ซึ่งเป็นกลยุทธ์ในการเสริมสร้างการรู้สารสนเทศให้เหมาะสมกับธรรมชาติและบริบทของแต่ละท้องถิ่น

1.2 การส่งเสริมการรู้สารสนเทศผ่านบริการและกิจกรรมห้องสมุด

กิจกรรมที่ส่งเสริมการรู้สารสนเทศและจัดกิจกรรมห้องสมุดเป็นประจำ รวมทั้งมีเครื่องมือช่วยค้นในห้องสมุดโรงเรียน เพื่อปลูกฝังพื้นฐานการเข้าถึงสารสนเทศที่ถูกต้องและส่งเสริมให้นักเรียนไปใช้ห้องสมุดโรงเรียนมากขึ้น (ปาริชาติ เสาร์ยะวิเศษ, 2552) ครูผู้สอน และครูบรรณารักษ์ประสานการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีการวางแผนพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศในโรงเรียนอย่างต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้นักเรียนชอบค้นคว้ารักการอ่าน และรู้จักซักถาม เพื่อส่งเสริมนักเรียนให้มีความใฝ่รู้มากขึ้น (จันทวรรณ อັถถวิบูลย์กุล, 2550; ปาริชาติ เสาร์ยะวิเศษ, 2552) ห้องสมุดเปิดตลอดเวลาทำการ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใช้บริการอย่างเต็มที่และทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ (ชมพูนุท ยอดยิ่ง, 2551; ปาริชาติ เสาร์ยะวิเศษ, 2552; สุจิตรา ธงงาม, 2547) และส่งเสริมครอบครัวให้เพิ่มความเอาใจใส่การเรียนรู้ของนักเรียนมากขึ้น และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกสถานที่ ทุกเวลา รวมทั้งควรปลูกฝังให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ (ปาริชาติ เสาร์ยะวิเศษ, 2552)

ผลการศึกษาพัฒนาการการรู้สารสนเทศผ่านห้องสมุดโรงเรียนในประเทศกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของซิงค์และคณะ (Singh & others 2005) โดยใช้แบบสอบถามและแบบสำรวจ ผู้ให้ข้อมูลหลักคือผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และครูบรรณารักษ์ พบว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการรู้สารสนเทศแตกต่างกันไป และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าการรู้สารสนเทศมีความสำคัญ และครูประถมศึกษาที่มีความตระหนักมากที่สุด ครูบรรณารักษ์ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศน้อย รูปแบบการสร้างเสริมการรู้สารสนเทศคือการบูรณาการในรายวิชา การสอนหรือการปฐมนิเทศโดยห้องสมุด ห้องสมุดโรงเรียนและครูบรรณารักษ์มีบทบาทในการสอนการรู้สารสนเทศน้อย สองประเทศในจำนวนเจ็ดประเทศ ครูผู้สอนสอนการรู้สารสนเทศในห้องสมุด และในอีกห้าประเทศจัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปัญหาอุปสรรคสำคัญในการสอนการรู้สารสนเทศ คือการขาดแคลนครูบรรณารักษ์ที่มีคุณภาพ ครูบรรณารักษ์ขาดการฝึกอบรม ทรัพยากรสารสนเทศ เทคโนโลยี เครื่องมืออุปกรณ์มีไม่เพียงพอ งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลของแต่ละประเทศ ต่อองค์การยูเนสโก ต่อสหพันธ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสมาคมห้องสมุดและสถาบัน และสมาคมห้องสมุดโรงเรียนระหว่างประเทศ ในการรณรงค์ให้การรู้สารสนเทศเป็นที่ตระหนักในภูมิภาค มีการพัฒนาหลักสูตรและสื่อการสอนการรู้สารสนเทศ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาครูบรรณารักษ์ เพื่อนำไปขยายผลต่อและให้สมาคมวิชาชีพในแต่ละประเทศ และโดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการดำเนินการกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาการรู้สารสนเทศและสนับสนุนการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียน

การส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายด้าน ปัจจัยที่สำคัญคือ ด้านนโยบาย ด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ด้านครูผู้สอนและครูบรรณารักษ์

2.1 ด้านนโยบาย เกี่ยวข้องกับนโยบายระดับชาติ ระดับกระทรวงหรือองค์การที่กำกับดูแลและระดับสถานศึกษา ทั้งโดยตรงและที่เกี่ยวข้อง และองค์การทางวิชาการและวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง การรู้สารสนเทศมักเป็นนโยบายด้านการศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงยุทธศาสตร์การทำงานเพื่อสนับสนุนนโยบายให้บรรลุผล ผลการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนานักเรียนไทยให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ ชูติมา สัจจามันท์ (2554ก) เสนอรูปแบบที่เรียกว่า “*จตุรภาคีสร้างนักเรียนผู้รู้สารสนเทศ*” จำแนกเป็น 5 ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ต่อรัฐบาลและกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเขตพื้นที่การศึกษาและ ต่อสถานศึกษา ต่อครอบครัวและชุมชน และต่อสื่อมวลชน ผลการนำยุทธศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นไปใช้พบว่านักเรียนมีทักษะการรู้สารสนเทศดีขึ้น ทั้งนักเรียน ครูและผู้บริหารตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็น และคุณค่าของการรู้สารสนเทศต่อการเรียนการสอนและการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในฐานะกระบวนการเรียนรู้ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการบูรณาการการเรียนการสอนวิชาต่างๆ และกิจกรรมห้องสมุด

ข้อเสนอแนะต่อรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากผลการวิจัยการรู้สารสนเทศหลายเรื่องให้หน่วยงานที่รับผิดชอบหรือที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และองค์การทางวิชาชีพ เช่น สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ มีบทบาทสำคัญ ในการขับเคลื่อนและส่งเสริมการรู้สารสนเทศ มีการกำหนดนโยบายระดับชาติที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศ การส่งเสริมสนับสนุนการสอนการรู้สารสนเทศ ในโรงเรียน (ชุตินา สัจจามันท์, 2554ก; สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์และคณะ, 2551) การกำหนดมาตรฐานการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียน (ชุตินา สัจจามันท์, 2554ก; ปาริชาติ เสารยะวิเศษ, 2552) การพัฒนาหลักสูตรและสื่อการสอนการรู้สารสนเทศ การพัฒนาครูบรรณารักษ์ และการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน (Singh & others, 2005)

2.2 ด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การศึกษาในศตวรรษที่ 21 เผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและรวดเร็วจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ต เครือข่ายสังคมออนไลน์ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษา หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน เทคนิควิธีสอน ผู้เรียน แหล่งเรียนรู้ พฤติกรรมการเรียนรู้ และการแสวงหาความรู้ โลกยุคดิจิทัลให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้แบบเปิด การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ไร้พรมแดน ไร้ขีดจำกัด ทั้งด้านสภาพแวดล้อม สถานที่และเวลา กระบวนทัศน์เดิมที่ครูเป็นผู้มอบความรู้ให้แก่นักเรียน เปลี่ยนเป็นการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูกับเด็กและเยาวชนทุกคนในสังคม นั่นคือกระบวนการเรียนรู้สำคัญกว่าความรู้ และครูมิใช่ผู้มอบความรู้ แต่เป็นผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ เป้าหมายของการเรียนรู้จะมีใช้ตัวความรู้ไปอีกต่อไป เพราะตัวความรู้นั้นมีมากมายมหาศาลเกินกว่าที่จะมอบให้นักเรียนแต่ละชั้นปีได้ อีกทั้งนักเรียนในศตวรรษใหม่มีหนทางค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองจากทุกหนทุกแห่งทั้งในสิ่งแวดล้อมและในอินเทอร์เน็ต กระบวนทัศน์ใหม่ที่จะพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิต เด็กและเยาวชนจะเรียนรู้อะไรบ้างขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละคน แต่ที่ทุกคนมีคือความสามารถในการเรียนรู้ตลอดเวลา ตลอดชีวิตและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง” (ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 2554: คำนำ) การก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในการจัดหลักสูตร การเรียนการสอน และการให้ความสำคัญต่อการศึกษามุ่งพัฒนา “ทักษะการเรียนรู้” การสร้างสรรค์การเรียนรู้ และการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศซึ่งเป็นสมรรถนะที่จำเป็นของทุกคน โดยเฉพาะต่อครูและนักเรียน

2.3 ด้านครูผู้สอนและครูบรรณารักษ์ ความรู้ ความเข้าใจ การตระหนักถึงความสำคัญ สมรรถนะของครูผู้สอนและครูบรรณารักษ์ และความร่วมมือระหว่างครูผู้สอนและครูบรรณารักษ์มีความสำคัญต่อความสำเร็จของการส่งเสริมการรู้สารสนเทศและการพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ มีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยให้มีการพัฒนา ความรู้และทักษะของครู และบรรณารักษ์ในเรื่องการรู้สารสนเทศ (ชมพูนุท ยอดยิ่ง, 2551; ปาริชาติ เสารยะวิเศษ, 2552 , สุจิตรา ธงงาม, 2547; สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ และคณะ, 2551; Singh & others, 2005) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญในการ

พัฒนาสมรรถนะการรู้สารสนเทศของครูด้วยวิธีการต่างๆ มีการประเมินสมรรถนะการรู้สารสนเทศของครู ทั้งนี้เพราะครูคือบุคคลที่สำคัญในการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศให้กับนักเรียน (เกตุสุดา ถวิลหวัง สมาน ลอยฟ้า และ ประสงค์ ต่อโชติ, 2560) และ การพัฒนาความร่วมมือระหว่างครูผู้สอนและครูบรรณารักษ์ (ปารีชาติ เสารยะวิเศษ, 2552)

ด้านครูผู้สอน ผลการวิจัยการประเมินสมรรถนะการรู้สารสนเทศของครู โรงเรียนมัธยมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 5 กลุ่มวิชา ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำนวน 400 คน โดยใช้แบบทดสอบเกตุสุดา ถวิลหวัง สมาน ลอยฟ้า และ ประสงค์ ต่อโชติ (2560) พบว่า สมรรถนะการรู้สารสนเทศของครูอยู่ในระดับพอใช้ โดยมาตรฐานที่ 2 การเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างที่ต้องการ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และมาตรฐานที่ 4 การใช้สารสนเทศได้ตรงตามวัตถุประสงค์ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด และเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ พบว่า ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย มีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่มสาระการเรียนรู้ 4 กลุ่ม ในมาตรฐานการรู้สารสนเทศที่ 4 การใช้สารสนเทศได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และมาตรฐานที่ 5 มีความเข้าใจประเด็นในเชิงทรัพย์สินทางปัญญา ลิขสิทธิ์ ค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงสารสนเทศ การเข้าถึงสารสนเทศส่วนบุคคล การคัดลอกผลงาน และการอ้างอิงที่เหมาะสม มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 และครูในโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลางมีสมรรถนะการรู้สารสนเทศต่ำกว่าครูในโรงเรียนขนาดใหญ่ และใหญ่พิเศษ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ 0.05

ด้านครูบรรณารักษ์ ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าครูบรรณารักษ์มีบทบาทในการสอนการรู้สารสนเทศทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้านในระดับมาก (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ บุญยืน จันทรวงศ์ และศศิพิมล ประพินพงศกร , 2552; สุมิตรรา สุวรรณ, 2554) ครูบรรณารักษ์มีบทบาทสำคัญในการสร้างผู้รู้สารสนเทศในรูปแบบต่างๆ แต่มีปัญหาเกี่ยวกับครูบรรณารักษ์ ได้แก่ ครูบรรณารักษ์ไม่ได้สำเร็จการศึกษาสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์โดยตรง (ชมพูนุท ยอดยิ่ง, 2551) ไม่มีความเข้าใจในเรื่องการรู้สารสนเทศอย่างถ่องแท้หรือมีความรู้้น้อย (ศศิพิมล ประพินพงศกร, 2552; สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ บุญยืน จันทรวงศ์ และศศิพิมล ประพินพงศกร, 2552) การพัฒนาครูบรรณารักษ์ให้มีความรู้เกี่ยวกับการรู้สารสนเทศเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้รู้สารสนเทศจึงมีความจำเป็น สอดคล้องกับข้อเสนอแนะ จากผลการวิจัยให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดเป็นนโยบาย ส่งเสริมสนับสนุนการสอนการรู้สารสนเทศในโรงเรียนโดยให้ครูบรรณารักษ์ได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศบนฐานเดียวกัน (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ , บุญยืน จันทรวงศ์ และศศิพิมล ประพินพงศกร, 2552: 64) ให้การรู้สารสนเทศเป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญของโรงเรียน และมีแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน ให้ครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีการบูรณาการการรู้สารสนเทศในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศให้กับนักเรียน การพัฒนาครูบรรณารักษ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจ แนวคิดการรู้สารสนเทศบนฐานเดียวกัน สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ บุญ

ยื่น จันท์สว่าง และศศิพิมล ประพินพงศกร, 2552) ให้โรงเรียนมีนโยบายจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือระหว่างครู บรรณารักษ์ และบุคลากรฝ่ายคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนและพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศอย่างแท้จริง (ชุมจิตต์ แซ่ฉั่น และวรสิริ สิริวิวัฒน์ 2560)

ในระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยของปาริชาติ เสารยะวิเศษ (2552) พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรู้สารสนเทศของนักเรียนระดับประถมศึกษา ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านบริบทของสังคม ได้แก่ ความเข้าใจพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ของครู ระดับโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และอิทธิพลของสื่อมวลชน 2) ปัจจัยด้านการบริหาร ได้แก่ ขนาดของโรงเรียน 3) ปัจจัยด้านแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้อื่นๆ ในโรงเรียน 4) ปัจจัยด้านความร่วมมือ ได้แก่ ความร่วมมือระหว่างครูผู้สอนและครูห้องสมุด 5) ปัจจัยด้านการสนับสนุนของครอบครัว ได้แก่ การจัดหาสื่อเสริมการเรียนรู้ และ 6) ปัจจัยด้านตัวนักเรียน ได้แก่ ผลการเรียนรู้ของนักเรียน สถานภาพครอบครัว วุฒิการศึกษาของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใฝ่รู้ของนักเรียน

